

УДК [378.091.21:373.2]:316.647.5

В. А. Ляпунова,

кандидат педагогічних наук, докторант

(Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького)

lyapunov.a.@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5658-8128

ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ГУМАНІТАРНОЇ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті представлено результати дослідження потенціалу інтеграції змісту культурологічних та психолого-педагогічних початкових дисциплін у професійній підготовці майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку. Інтеграція розглядається як один із шляхів підвищення якості професійної підготовки фахівців. Наведено приклади повної, часткової та блокової форм інтеграції, а також інтеграції виховних завдань з підготовки студентів до формування толерантності дошкільнят у загальні та інтегративні навчальні дисципліни.

Ключові слова: форми інтеграції, інтеграція виховних завдань, інтегративні дисципліни.

Постановка проблеми. Проблема підготовки майбутнього вихователя до формування толерантності у дітей дошкільного віку – важлива соціально-педагогічна проблема. Її рішення зачіпає нагальні проблеми освіти, яка в умовах розширення міжкультурних контактів між державами і країнами стає одним із факторів, що забезпечують розвиток здатності дитини розуміти іншу людину, приймати її такою, як вона є. Педагог є однією з ключових фігур в реалізації декларованого підходу. В силу об'єктивних причин він не тільки здійснює передачу знань, формування умінь і навичок, але і впливає на розвиток особистості дітей. Інструментом впливу виступає його особа, у зв'язку з чим, об'єктом пильної уваги стають індивідуально-психологічні особливості педагога, що сприяють створенню атмосфери відкритості і довіри, толерантної поведінки в процесі педагогічної взаємодії. Значення і специфіка професійної підготовки майбутніх вихователів полягає у тому, що в процесі навчання, можливо, сформувати саме ті компоненти толерантності, які необхідні учасникам педагогічної взаємодії. Дослідження в даному напрямку актуальні, оскільки освіта, як одна з найважливіших сфер людського життя, прагне відповідати сучасним тенденціям і передбачати потребу суспільства у формуванні толерантної свідомості. Численні зовнішні й внутрішні фактори ініціюють процеси інтеграції, визначають їх як провідну закономірність розвитку педагогіки. Нова якість освіти і професійної підготовки майбутніх фахівців безпосередньо пов'язана з проблемою формування і розвитку у вищій школі інтегрованих знань, вмінь і навичок майбутніх фахівців на основі міждисциплінарного зв'язку соціально-гуманітарних і психолого-педагогічних циклів дисциплін та їх практичного використання в майбутній професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжпредметних зв'язків та інтеграції змісту освіти знайшли відображення ще в працях Я. Коменського, Д. Локка, І. Песталоцці, К. Ушинського. Значна увага приділяється проблемам педагогічної інтеграції у світовій педагогіці (А. Блум, Ф. Бест, В. Брецинка, Дж. Брунер, Р. Вінкель, Р. Вінтроп, Р. Гагге, Л. Клінберг, Д. Лазарев, Ч. Мазяж, О. Михай, Р. Нойнер, В. Роглічек, Р. Славін, Р. Стівенсон, К. Тамашевські, А. Хорват). Систематичному вивченню цієї проблеми у вітчизняному науковому просторі слід завдячувати роботам Б. Аванесова, С. Архангельського, В. Давидова, І. Лернера, В. Онищука, В. Паламарчук, В. Сидоренка, М. Скаткіна та інших педагогів, котрі активно досліджували шляхи узагальнення і систематизації знань, особливості міжпредметних зв'язків, координування навчальних дисциплін. Проблеми педагогічної інтеграції знаходять своє віддзеркалення у працях багатьох українських дослідників (Г. Васянович, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Євтух, Н. Ничкало, М. Прокоф'єва, С. Сисоева, та ін.). Питання інтеграції загальної і професійної освіти розглядають М. Берулава, Ю. Тютюнников, внутрішньо-предметної інтеграції педагогічних знань – В. Загвязинський, інтеграції змісту дошкільної освіти – М. Прокоф'єва. Початок ХХІ століття ознаменувався появою праць, які стосуються інтегративного бачення освіти (Д. Коломієць, Г. Сериков, Г. Шишкін).

Вивчення літературних джерел, нормативно-правових актів та інших матеріалів [1; 2] аналіз якості професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів та їхньої готовності до формування толерантності дітей дали можливість виявити низку суперечностей, що негативно позначаються на кінцевому результаті цього процесу, зокрема між: соціальним замовленням щодо якісної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дошкільнят у вищих педагогічних навчальних закладах і недостатнім рівнем сформованості у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку готовності до професійної діяльності з означеного напрямку; об'єктивними вимогами практики до особистості вихователя дошкільного закладу і відсутністю цілісної програми особистісно-професійного розвитку; навчальною інформацією, що постійно збільшується й оновлюється, і відсутністю системних зв'язків між навчальними дисциплінами, пов'язаними з підготовкою вихователя дошкільних закладів до

формування толерантності дітей; технологічною структурою педагогічного процесу, орієнтованою на засвоєння теоретичної інформації, і потребою суспільства в толерантних педагогах, які володіють методиками діагностики, моделювання, проектування й реалізації процесу, спрямованого на формування толерантності у дошкільнят. Ці складні питання потребують як подальшого теоретичного осмислення, так і нових стратегічних рішень.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати потенціал сучасних інтегративних тенденцій розвитку змісту професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз навчально-виховного процесу підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів, а також складу їхніх компетентностей дає можливість дійти висновку про те, що рівень готовності випускників педагогічних університетів до формування толерантності у дітей дошкільного віку не завжди відповідає вимогам соціального замовлення до кваліфікації випускника та його особистим потребам.

Водночас у контексті підвищення якості підготовки педагогічних кадрів недостатньо дослідженими залишаються такі важливі методичні проблеми, як конструювання змісту соціально-гуманітарної підготовки та дисциплін професійного циклу підготовки, побудова його логіко-дидактичної структури; оновлення змісту педагогічної підготовки відповідно до здобутків сучасної науки, посилення взаємозв'язку фундаментальної та фахової підготовки вихователів дошкільних закладів; встановлення основних напрямів інтенсифікації навчання студентів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; інтеграція виховних завдань з підготовки студентів до формування толерантності дітей дошкільного віку у загальні та інтегративні навчальні дисципліни. Одним із завдань нашого дослідження професійної підготовки вихователів до формування толерантності у дітей дошкільного віку був вияв інтегративного потенціалу навчальних дисциплін загальнокультурного, методичного та психолого-педагогічного блоків та ініціювання нових курсів, яким притаманні такі ж інтегративні властивості. Поняття "міжпредметні зв'язки" розглядається у психолого-педагогічній науці на позначення синтезуючих інтегративних відношень між знаннями, уміннями та навичками, що формуються внаслідок взаємної узгодженості освітнього змісту як між окремими елементами навчальної дисципліни, так і між відповідними навчальними курсами, які виконують освітню, розвивальну і виховну функції в їх органічній єдності і впливають на координоване управління навчально-виховним процесом [3: 11].

Освітня функція міжпредметних зв'язків полягає у формуванні цілісної системи знань студентів, розвивальна і виховна – покликані забезпечити високу самостійність, пізнавальну активність, різноманітність і глибину інтересів молоді. Науковцями обґрунтована об'єктивна необхідність відображати реальні взаємозв'язки у викладанні навчальних дисциплін, розроблені психологічні основи міжпредметних зв'язків, визначена їх роль у загальному розумовому і професійному розвитку студентів. Однак динамізм сьогодення актуалізує подальшу інтеграцію суспільних, гуманітарних, природничо-наукових і технічних знань, розробку інтегрованих курсів і водночас детермінує процес розкриття внутрішніх зв'язків між навчальними дисциплінами. Для формування систематизованих знань важливо навчити майбутніх вихователів не лише здобувати знання, а й використовувати раніше набуті при вивченні інших предметів. Це можливе за організації навчального процесу на засадах дидактичної інтеграції знань. Проаналізувавши літературні джерела [4; 5; 6; 7], за основу в нашому дослідженні приймаємо визначення поняття "інтеграція" (від лат. *integratio*, *integer* – відновлення, цілий), дане О. Семенов: це поєднання як процес, результатом якого є досягнення єдності і цілісності, узгодженості всередині системи, що ґрунтується на взаємозалежності окремих спеціалізованих елементів [4: 254]. Інтегративна технологія дає змогу ущільнити навчальний процес у ВНЗ і водночас отримати цілісні знання з низки суміжних дисциплін загальнокультурної, мультикультурної, психолого-педагогічної та методичної підготовки. Важливі умови раціональної інтеграції – це зменшення навчальних годин на вивчення інтегрованого курсу порівняно з часом традиційного вивчення предмета, створення умов для співтворчості студента і викладача в реалізації тактики індивідуального пізнання; стимулювання колективних форм навчання тощо. При моделюванні технології інтегрованих курсів і спецкурсів для студентів спеціальності "дошкільна освіта" доцільно скористатися поясненнями І. Козловської. Дослідниця зокрема вважає, що суть інтегративного підходу до навчального процесу відрізняється від інших підходів, у т.ч. міжпредметного, тим, що встановлення зв'язків між знаннями йде не за рахунок перебудови існуючих планів і програм, а шляхом дидактичного обґрунтування та перетворення реально існуючих зв'язків між поняттями, явищами, науками тощо. Інтеграція знань передбачає перетворення традиційного змісту освіти, структурну перебудову технологічного забезпечення засвоєння інтегративних знань тощо [8: 3].

Упровадження педагогічного компоненту у викладанні різних навчальних дисциплін ґрунтується на концептуальних положеннях професійно-педагогічної спрямованості навчання і культурологічності особистісно-орієнтованої освіти. О. Семенов розрізняє такі форми інтеграції: повну, часткову і блокову. Повна характеризується синтезуванням навчального матеріалу в одному курсі, часткова – синтезуванням

частини навчального матеріалу з виділенням специфічних розділів, блокова – побудовою автономних блоків із самостійними програмами або розділами загальної програми [4: 256]. Нами було апробовано всі три форми інтеграції у навчальних курсах загальнокультурної, методичної та психолого-педагогічної підготовки. З урахуванням часткової інтеграції було побудовано курси: "Філософія", "Культурологія", "Релігієзнавство", "Правознавство", "Культура та техніка мовлення", "Етика". Мета цих навчальних дисциплін – оволодіння студентами комплексом знань про структуру толерантності як загальнолюдської цінності, підґрунтя виникнення толерантності та її місію у суспільстві; розвиток толерантної свідомості; формування толерантних якостей та толерантної поведінки майбутнього вихователя; підготовка до майбутньої професійної діяльності.

За блоковою формою було інтегровано навчальні дисципліни "Педагогіка", "Основи педагогічної майстерності", "Педагогічна психологія", "Організація та керівництво дошкільним вихованням".

Нова концепція освіти, сучасні вимоги до виховання підростаючого покоління, яке проживає в умовах різноманіття оточуючого світу, в дусі демократичних цінностей, формування у дітей толерантності як особистісної якості підсилюють потребу у спецкурсах, які виконують функцію інтеграційної ланки між загальнокультурним, психолого-педагогічним і методичним блоками професійної підготовки. Їх центральним, системостворюючим компонентом виступає поняття "людина як толерантна особистість". Тому розгляд шляхів інтеграції у фаховій підготовці майбутніх вихователів дошкільних закладів важливо продовжити характеристикою інтегрованих спецкурсів, побудованих з урахуванням повної інтеграції. Інтегративні курси підвищують у студентів відчуття єдності і цілісності педагогічних явищ, створюють умови для трансформації знань у переконання, в особистісну і професійну готовність, сприяють створенню у майбутніх фахівців узагальненої системи теорій, концепцій, категорій, понять, які виступають основою їх професійного світосприймання, підвищують якість професійної підготовки майбутнього педагога. На різних освітньо-кваліфікаційних рівнях таку функцію покликані виконувати спецкурси, побудовані шляхом повної інтеграції та систематизування у собі навчального матеріалу: "Мультикультуралізм", "Педагогіка та психологія толерантності", "Виховання толерантності у дітей дошкільного віку", "Культура толерантної педагогічної взаємодії у освітньому просторі".

Випереджальний характер означених навчальних курсів і спецкурсів забезпечується доцільним використанням нових технологій навчання, в тому числі й інформаційно-комп'ютерних.

Сучасна освіта має орієнтуватись на діяльнісні, розвиваючі технології, які формують у студентів уміння вчитися, оперувати і управляти інформацією, швидко приймати рішення, пристосовуватись до потреб ринку праці (формувати основні життєві компетенції). Нові інформаційні технології відкривають студентам доступ до сучасних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають нові можливості для творчості, знаходження і закріплення будь-яких професійних навичок, дозволяють реалізовувати принципово нові форми і методи навчання. Нині комп'ютеризація навчального процесу розглядається як один з найбільш перспективних напрямів підвищення якості освіти. Використання комп'ютерних програм, електронних засобів навчального призначення значно підвищують якість навчання. Людство має нагальну потребу обробки інформації. Необхідність пошуку нових організаційних форм і методик навчання зумовлена тим, що існує потреба в розробці методики, яка відповідає адаптації вищої професійної освіти до комп'ютерної епохи. Вища школа має стати найважливішим фактором формування нових сучасних життєвих установок особистості. Це завдання під силу лише тим викладачам, які здатні не тільки "завантажувати" пам'ять студентів, а й формувати їх компетентності. Освіта має орієнтуватись на перспективи розвитку суспільства. А це означає, що в сучасній освіті необхідно застосовувати найновітніші інформаційні технології. Створення інформаційного навчального середовища є ключовим завданням на шляху переходу до інформаційного суспільства. Кожна навчальна дисципліна здатна суттєво вплинути на менталітет людини, яка формує себе як особистість. Сучасний випускник вишу повинен мати компетенцію використання інформаційних технологій у професійній діяльності [9: 11].

Динамізм глобальних змін у світі з його яскраво вираженою інформатизацією детермінують потребу усе ширшого використання сучасних інформаційних технологій у підготовці вихователів дітей дошкільного віку. Дошкільні заклади чекають на толерантного і водночас творчого педагога, котрий вміло проектує й реалізує зміст формування нової особистості на засадах нових освітніх технологій, у т.ч. інформаційних (мульти-медіа технологій, Інтернет-технологій). Таким чином, важливою рисою конкурентоздатного вихователя на українському ринку праці при незаперечній ролі фундаментальної та психолого-педагогічної підготовки має стати його інформаційна культура, комп'ютерна грамотність, уміння працювати з постійно оновлюваною електронною інформацією світового рівня, культура комунікації та сприйняття комунікативних дій партнера.

Студіювання зарубіжного досвіду щодо позитивного й негативного моментів впливу інформаційних технологій на мотивацію навчання дало можливість розробити і реалізувати програму інтеграції інформаційних технологій у навчально-пізнавальний та науково-дослідницький аспекти процесу підготовки студентів.

Навчально-пізнавальна підготовка характеризувалася інтеграцією інформаційних технологій у культурознавчі, психолого-педагогічні та методичні курси. Студентам було запропоновано аналіз інформаційних ресурсів Інтернету, особливості роботи в телеконференції, пошук інформації в Інтернеті, загальну характеристику пошукових серверів і формування запиту до них, аналіз педагогічних ресурсів Інтернету і можливості їх використання у дистанційній освіті, пошук інформації з проблем толерантності, що цікавить вихователя дітей дошкільного віку: енциклопедії, словники, законодавчі документи, віртуальні бібліотеки, електронні засоби масової інформації, освітні системи, сайти дошкільних закладів з програмами, передовим досвідом та методичними доробками, культурологічна інформація. На практичних і лабораторних заняттях розглядалися також питання сучасних Інтернет-технологій, створення Web-сайтів.

Аналіз показує, що у вишах розробляється й виконується програма розвитку інформаційних технологій, здійснюється переведення бібліотек на електронні каталоги. За потреби студент має доступ до інформації в будь-який зручний для нього час. До того ж, практична робота студентів з інформацією, що представлена в електронному вигляді, є звичною для сучасної молоді, їй вони віддають перевагу. Цілісна система формування інформаційної культури студентів логічно впроваджувалася у процесі виконання науково-дослідницьких завдань при вивченні спецкурсів "Мультикультуралізм" та "Педагогіка та психологія толерантності". Розвиток інформаційної компетенції поглиблюється у дисциплінах "Основи педагогічної майстерності майбутнього вихователя", "Народознавство у дошкільному закладі", "Методика викладання психолого-педагогічних дисциплін у вищій школі" та "Методика викладання дошкільної лінгводидактики у вищій школі". Майбутні вихователі опановують теми "Освітні технології", "Основні функції інформаційно-методичного забезпечення психолого-педагогічних дисциплін, питання комп'ютерної дидактики, методику проведення занять та виховних заходів, на яких вирішуються завдання формування толерантності у дітей з використанням інформаційних технологій.

Інтеграція інформаційних технологій відбувається і в підготовці та при захисті курсових та кваліфікаційних (дипломних) робіт. До послуг студентів, які працюють над курсовими, дипломними, магістерськими роботами, на сайті бібліотеки Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького пропонується власне дослідницький матеріал, база анотацій та повних текстів таких робіт. Вагому роль у формуванні науково-дослідницької компетенції майбутніх вихователів виконує розроблений електронний навчально-методичний курс "Основи наукових досліджень". До традиційних джерел пошуку інформації (спеціалізована література, періодичні видання), що пропонуються студентам-дослідникам, включені нові on-line-джерела: публікації в Інтернеті, повідомлення про Web-форуми, телеконференції, Web-сайти університетів, інформаційні агенції. Практикується відео зйомка фрагментів наукових семінарів, студентських конференцій з наступним аналізом поведінки доповідача, культури та толерантності ведення наукового діалогу є теж ефективним засобом самопізнання, стимулом до повторення курсів "Педагогіка та психологія толерантності", "Основи педагогічної майстерності майбутнього вихователя".

Інтегральним показником якості підготовки майбутнього вихователя дітей дошкільного віку з урахуванням інформаційних технологій є вияв інформаційної компетенції в поєднанні з іншими видами професійної компетенції (правознавчою, культурознавчою, релігієзнавчою, психолого-педагогічною тощо), що визначається вмінням мобілізувати отримані знання і досвід у конкретній ситуації, ступенем самостійності, розвитком творчих здібностей, створенням атмосфери задоволення від сприйняття інформації, самого процесу розумової діяльності.

Відбувається інтеграція елементів інформаційних технологій і в підготовку до педагогічної практики: студенти створюють електронні навчально-методичні пакети з формування певних аспектів толерантності, розробляють інтегровані заняття аналогічно до пропонуваних у засобах масової інформації та на сайтах дошкільних навчальних закладів. Комп'ютерна візуалізація навчальної інформації на заняттях, мультимедіа-технології дозволяють інтегрувати аудіовізуальну інформацію, представлену в різній формі (відеофільм, текст, графіка, анімація, слайди, музика), використовуючи при цьому можливості інтерактивного діалогу. Застосування мультимедіа-технологій у навчанні надає користувачеві можливість швидкого доступу до більших обсягів текстової та аудіовізуальної інформації.

Інший напрямок роботи – це інтеграція виховних завдань з підготовки студентів до формування толерантності у дітей дошкільного віку у загальні та інтегративні навчальні дисципліни.

Вивчення психолого-педагогічних досліджень з питання структури професійної готовності педагога показує, що більшість авторів включають до їх складу, крім знань, умінь і навичок, також особистісні характеристики спеціаліста. Необхідним компонентом професійної підготовки майбутніх вихователів є морально-психологічна підготовка, яка передбачає формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього педагога, розвиток толерантних ціннісних орієнтацій майбутніх вихователів, професійно та особистісно значущих якостей. Для того, щоб формувати толерантність у дітей дошкільного віку, сучасному вихователю необхідно самому бути толерантним, демонструвати прояв толерантності у взаємодії з вихованцями (Р. Валітова, І. Воробйова, Б. Гершунський, С. Данилова,

О. Клепцова). Позиції для обґрунтування інтегративної основи підготовки педагогів до формування толерантності у дітей в системі вищої професійної освіти ми знаходимо в роботах М. Богуславського, В. Лельчицького, З. Равкіна, В. Сластьоніна, Е. Шиянова, А. Цукера, де показано тісний взаємозв'язок рівня готовності педагога до професійної діяльності зі ступенем сформованості його ціннісних орієнтацій.

Особливості процесу підготовки педагогів до толерантного виховання дітей полягають у тому, що вихователю, перш ніж стати суб'єктом діяльності, треба бути об'єктом самопізнання і саморозвитку : необхідно самовизначитися у сфері духовної діяльності, перш ніж починати роботу з дітьми. Важливою особливістю цієї діяльності є неможливість передачі способу духовного розвитку інформаційним шляхом – тільки в процесі спільної діяльності вихователя і вихованця, спрямованої на самовизначення в духовній сфері, можливе навчання толерантної поведінки.

У зв'язку з цим, модель підготовки педагогів будується як послідовний ланцюг формування його світоглядних та етичних позицій засобами виховної діяльності шляхом освоєння культурологічних та професійно-педагогічних знань та навичок. Він включає в себе багатосторонній діалог і елементи рефлексивного самоаналізу, результатом чого є готовність до означеної діяльності. Толерантна поведінка вихователя – це професійна поведінка, в якій розкривається морально-етичний аспект діяльності педагога, його гуманістична спрямованість, установки на конструктивність взаємодії з суб'єктами виховно-освітнього процесу. Моральний аспект толерантної поведінки педагога проявляється в прагненні відповідати оптимальному рівню її прояву (толерантна поведінка як декларована норма) і характеризується спрямованістю вихователя на себе (самоствердження, самовираження і самооцінка), засвоєнні і використанні професійно-орієнтованих знань і умінь. Моральний аспект толерантної поведінки педагога проявляється в особистісно-осмислених рішеннях, діях і характеризується спрямованістю на інших людей, що виражається в здатності побачити і почути іншу людину.

Багато авторів звертаються до питання формування і розвитку толерантності, вивчаючи цей феномен саме в контексті педагогічної взаємодії (Р. Безюлева, О. Клепцова, В. Маралов, В. Ситаров, Р. Шеламова та ін). У педагогіці толерантність розглядається як одна з цілей процесу виховання, і як засіб досягнення виховних і освітніх завдань, тобто як вимога до діяльності та особистості педагога. Педагогічне спілкування у навчанні та вихованні служить інструментом впливу на особистість вихованця. Основним носієм норм толерантності служить мовлення, функціонуючи як комунікативний засіб у передачі традицій, інформації, менталітету та комунікативної поведінки.

На думку Б. Вяткіна і В. Хотинця, у інтолерантних педагогів – порівняно з толерантними – вихованці більш конфліктні, напружені, емоційно нестійкі, агресивні, домінуючі у відносинах з іншими людьми. В роботі П. Комогорова (2000) проводиться ідея про те, що "педагогіка співробітництва" (Ш. Амонашвілі, В. Шаталов) побудована на методологічному базисі толерантності, так як особистісними установками педагога тут виступають прийняття вихованця таким, яким він є; емпатійне розуміння дитини замість оцінного; відкрите й довірче спілкування з дитиною. Толерантність в даному випадку – це принцип діяльності педагога, що полягає в повазі відмінностей між людьми, визнання права іншого на інакшість, відмову від прагнення змінити його за своїм зразком. У монографії Р. Безюлевої і Р. Шеламової (2002) пропонується не тільки розуміння толерантності як діалогу, співпраці, взаєморозуміння, але і технологія поетапного розвитку толерантності педагогів і учнів : від визначення психологічного клімату в колективі освітнього закладу та оцінки психолого-педагогічної компетентності через інформування з проблеми толерантності та вдосконалення комунікативних навичок вчителя до індивідуального розвитку толерантних якостей педагога на основі рефлексії і самодіагностики труднощів у сфері відносин. В роботі В. Ситарова і В. Маралова (2000) пропонується технологія прийняття педагогами позиції ненасильства (тобто толерантності) : діагностика, групове інформування та індивідуальне психологічне консультування, серія психологічних тренінгів. Суть цих тренінгів : 1) усвідомлення сильних і слабких сторін своєї особистості, станів впевненості і тривоги, своїх психологічних захистів, тривог, пов'язаних з майбутнім, помилок спілкування в недалекому минулому, рівня задоволеності роботи з дітьми; 2) розвиток здатності до ненасильницького опору, терпимості, виходу з конфліктної ситуації; 3) методичне оснащення толерантно-орієнтованого освітнього і виховного процесу.

Серед вимог, які ставляться до змісту процесу формування толерантної педагогічної взаємодії, переважають наступні : актуалізація до фахового досвіду студентів у цій галузі; створення умов для творчого оволодіння теорією і практикою педагогічної взаємодії з дітьми дошкільного віку, основ педагогічної майстерності, загальної і вікової психології, активне емоційне стимулювання когнітивної діяльності студентів, гуманістичний характер професійних знань. Робота з оволодіння студентами елементами культури і техніки толерантної педагогічної взаємодії логічно доповнюється теоретичною інформацією і конкретизується, урізноманітнюється ілюстративним матеріалом, прикладами з практичної діяльності та спостережень самих студентів. Педагогічна діяльність є однією з важливих умов розвитку особистості майбутнього вихователя, його стилю педагогічного мислення. Художні педагогічні твори дають можливість глибоко проникати і пізнавати внутрішній світ учасників освітнього процесу, виявляти

палітру стилів педагогічного спілкування. За активно-позитивного ставлення педагог відчуває потребу у спілкуванні з дітьми, викликає взаємодовіру, комунікабельність. Пасивно-позитивне ставлення відзначається офіційною вимогливістю вихователя, відсутністю емоційності, що збіднює спілкування і гальмує творчий розвиток вихованців. Негативне ставлення педагога породжує у дітей недовіру, замкненість, іноді лицемірство, а іноді неусвідомлене наслідування прикладів інтолерантної поведінки тощо.

Структура педагогічної толерантності, на думку В. Воробйової, складається з психофізіологічних передумов і особистісного, когнітивного, поведінкового, емоційного компонентів, які при створенні певних умов педагогічної взаємодії розвиваються і формуються. Найбільш схильні до змін показники когнітивного, поведінкового компонентів та психофізіологічні передумови, найменш – особистісний і емоційний. Використовуючи ряд психологічних методів і технік в процесі професійної підготовки студентів незалежно від курсу навчання і досліджуваних дисциплін, можливо створити необхідні умови для формування всіх компонентів толерантності. Ми погоджуємося з висновками Р. Безюлевої, С. Бондиревої, В. Воробйової, О. Ісаєвої, О. Клепцової, Р. Шеламової про значні переваги активних методів навчання, таких як, проблемні дискусії, тренінгові вправи, спрямовані на відпрацювання навичок слухання рефлексії, відпрацювання ситуацій міжособистісної взаємодії, ділові ігри, програвання конфліктних ситуацій і т. п., які повинні бути підібрані та інтегровані у процес підготовки у відповідності з основними умовами, що сприяють формуванню толерантності.

Висновок. Для вищої школи XXI століття характерні інтеграційні процеси, спрямовані на формування фахівців-професіоналів, які мають глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовку. Зусилля науковців і практиків поступово спрямовуються на підвищення якості вищої педагогічної освіти з метою забезпечення конвертованості і надійності фахової підготовки випускників. Інтеграція змісту різних видів підготовки підвищує у студентів відчуття єдності і цілісності педагогічних явищ, створює умови для трансформації знань у переконання, в особистісну і професійну готовність, сприяє створенню у майбутніх фахівців узагальненої системи теорій, концепцій, категорій, понять, які виступають основою їх професійного світосприймання, підвищують якість професійної підготовки майбутнього педагога до формування толерантності у дітей дошкільного віку.

Перспектива подальших досліджень. Одержані результати можуть бути використані в процесі створення освітніх стандартів для спеціальності "Дошкільна освіта" в педагогічних університетах, а також при організації різних форм аудиторних і позааудиторних навчальних занять з дисциплін фахової підготовки майбутніх вихователів. Педагогічні дослідження варто продовжити в напрямі подальшого поглиблення міждисциплінарної інтеграції, а також вдосконалення методичного забезпечення навчального процесу з культурологічних та психолого-педагогічних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В. С. Журавський. – К. : Видавничий Дім. – Ін Юре, 2013. – 416 с.
2. Прокоф'єва М. Ю. Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / М. Ю. Прокоф'єва. – Одеса, 2008. – 20 с.
3. Коломієць Д. І. Інтеграція знань з природничо-математичних і спеціальних дисциплін у професійній підготовці учителя трудового навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Д. І. Коломієць. – К., 2001. – 20 с.
4. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : [монографія] / О. М. Семенов. – Суми : ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2005. – 404 с.
5. Словник української мови / Уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. – Вид. 2, випр. Т. 1. – К. : Вид-во "АКОНІТ", 2003. – 926 с.
6. Социологический энциклопедический словарь / Под ред. Г. В. Осипова. – М. : Изд. группа ИНФРА. – М. : НОРМА, 1998. – 488 с.
7. Філософський енциклопедичний словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
8. Козловська І. М. Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / І. М. Козловська. – К., 2004. – 21 с.
9. Шишкін Г. О. Теоретичні і методичні засади інтеграції змісту дисциплін природничо-математичного і професійного циклів підготовки майбутніх учителів технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання (фізика)" / Г. О. Шишкін. – К., 2015. – 43 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zhuravskiy V. S. Vishcha osvita yak faktor derzhavotvorenniya i kultury v Ukraini [Higher Education as a Factor in the Creation of the State and Culture in Ukraine]. – K. : Vidavnichiy Dim. – In Yure, 2013. – 416 s.
2. Prokof'eva M. Yu. Integratsiya pedagogichnoyi pidgotovky maybutnikh vykhovateliv doshkilnikh zakladiv i vchiteliv pochatkovikh klasiv [The Integration of Pedagogical Training of Future Preschool Teachers and Primary

- School Teachers] : avtoref. dys. na zdobuttia nayk. stupenia kand ped. nauk : spets.13.00.04 "Teoria i metodyka profesiinoi osvity" / M. Iu. Prokof'eva. – Odesa, 2008. – 20 s.
3. Kolomiets D. I. Integratsiya znan' z prirodnycho-matematichnykh i spetsialnykh distsiplin u profesiyniy pidgotovtsi uchitelya trudovogo navchannya [Integration of Knowledge of Natural Mathematical and Special Disciplines in Professional Training of a Teacher of Handicrafts] : avtoref. dys. na zdobuttia nayk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 "Teoria i metodyka profesiinoi osvity" / D. I. Kolomiets – K., 2001. – 20 s.
 4. Semenog O. M. Profesiyna pidgotovka maybutnikh uchiteliv ukrayinskoyi movy i literatury [Professional Training of Future Teachers of Ukrainian Language and Literature] : [monografiya]. – Sumi : VVP "Mriya-1" TOV, 2005. – 404 s.
 5. Slovník ukrayinskoyi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]. /Uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko. – Vyd. 2, vypr. T. 1. – K. : Vid-vo "AKONIT", 2003. – 926 s.
 6. Sotsiologicheskii entsiklopedicheskii slovar' [Sociological Encyclopedic Dictionary] / Pod red. G. V. Osipova. – M. : Izd. gruppy INFRA. – M. : NORMA, 1998. – 488 s.
 7. Filosofskiy entsiklopedicheskii slovník [Philosophical Encyclopedic Dictionary] / [za red. V. I. Shinkaruka]. – K. : Abris, 2002. – 742 s.
 8. Kozlovs'ka I. M. Teoretichni ta metodichni osnovy integratsiyi znan' uchniv profesiyno-tehnichnoyi shkoly [Theoretical and Methodological Basis of Integration of Knowledge of Students of Vocational Schools] : avtoref. dys. na zdobuttia nayk. stupenia dokt. ped. nauk : spets. 13.00.04 "Teoria i metodyka profesiinoi osvity" / I. M. Kozlovska. – K., 2004. – 21 s.
 9. Shyshkin G. O. Teoretychni i metodychni zasady integratsiyi zmistu distsiplin prirodnycho-matematichnogo i profesiynogo tsikliv pidgotovki maybutnikh uchiteliv tehnologiy [Theoretical and Methodological Fundamentals of the Integration of the Content of Disciplines of Natural Mathematical and Professional Cycles of Training of Future Teachers of Technologies] : avtoref. dis. na zdobuttia nayk. stupenia dokt. ped. nauk : 13.00.02 "Teoria ta metodyka navchannya (fizyka)" / G. O. Shishkin. – K., 2015. – 43 s.

Ляпунова В. А. Интеграция содержания гуманитарной и психолого-педагогической подготовки студентов к формированию толерантности у детей дошкольного возраста.

В статье представлены результаты исследования потенциала интеграции содержания культурологических и психолого-педагогических учебных дисциплин в профессиональной подготовке будущих воспитателей к формированию толерантности у детей дошкольного возраста. Интеграция рассматривается как один из путей повышения качества профессиональной подготовки специалистов.

Приведены примеры полной, частичной и блочной форм интеграции, а также интеграции воспитательных задач по подготовке студентов к формированию толерантности дошкольников в общии интегративные учебные дисциплины.

Ключевые слова: формы интеграции, интеграция воспитательных задач, интегративные дисциплины.

Lyapunova V. A. Integration of the Content of Students' Humanitarian and Psycho-Pedagogical Training to Form Preschoolers' Tolerance.

Future teacher's preparation to the formation of preschoolers' tolerance is an important socio-pedagogical problem. Its decision affects the pressing problems of education, which within the extension of intercultural contacts between States and countries ensure the development of the child's ability to understand and to accept another person for who he / she is. A new quality of future professionals' training is directly connected with the problem of forming and developing of integrated knowledge, abilities and skills of future specialists on the basis of an interdisciplinary connection of social-humanitarian, natural and psycho-pedagogical cycles of disciplines in the university and their practical use in future profession. The article presents the results of the study how the content of cultural and psycho-pedagogical disciplines integrates into future teachers' training to form tolerance in preschoolers. The integration was studied as the way of improving professional training. Examples of full, partial and block forms and educational tasks of the integration into General and integrative academic disciplines are given. It is concluded that the integration of the content of various trainings enhances in students a sense of unity and integrity of pedagogical phenomena, creates the conditions for the transformation of knowledge into beliefs, personal and professional readiness, creates a generalized system of theories, concepts, categories and notions that are the basis of future specialists' worldview and enhances the quality of future professionals' training to the formation of preschoolers' tolerance.

Key words: forms of integration, integration of educational tasks, integrative disciplines.